

Razmišljanja o sodobni krizi

Refleksija nevernika o bodoči vlogi krščanstva

Alessandro Damiani

Esej, posvečen Ernestu Balducciju¹

Zgodovinsko dobo, skozi katero gremo, je treba razumeti kot obdobje tranzicije: to ni nov pojav v svetu človeških zadev; a ker vedno znova privzame svoje vrstne značilnosti, je vsako takšno prehodno obdobje drugačno od ostalih. Za našo situacijo ni značilen le občutek negotovosti, temveč predvsem odzivi zanj: od tesnobe do nekakšne blazne brezskrbnosti. In vse to v časovnem okviru, ki je na obeh koncih ostal brez obzorij: preteklost smo načrtno izbrisali, prihodnost je brezperspektivna. Potopljeni smo v globoko meglo, ki nas sili v inertnost, iz katere se skušamo iztrgati z miselnim begom v najbolj protislovne smeri, nevrednim odgovornega človeškega delovanja, ki se mu v težkih časih ne bi smeli izogniti. Vprašati se moramo, ali si zaslužimo takšno usodo. Pustimo odgovor za zaključek našega razmišljanja, ki bo precej zapleteno in resnobno. A nimamo druge izbire, kot da se ga lotimo.

Civilizacija na razpotju

Situacijo doživljamo na dva načina: bodisi kot jasno zavest o krizi, ki je dosegla prelomno točko, bodisi kot razširjeni občutek zmede, tj. kot pravcato intelektualno meglo, ki vodi v duševno stisko. Na to nelagodje ostajajo imuni tisti – in teh ni malo –, ki so s preproščino ali z neomajno načelnostjo usidrani v trdna prepričanja. Toda prevladujejo puhlice, ki služijo kot pomagala na tej nesrečni in težavni poti: globalizacija, vrednote, epohalna kriza, konec ideologij ... Ne gre za besede, ki izhajajo iz svobodnega premisleka, temveč za koncepte, ki jih najraje uporabljajo in zlorabljajo tisti, ki jih še najmanj razumejo, ter tisti, ki jih pretvarjajo v obrazce, ki naj bi usmerjali vsakodnevno življenje.

Te značilnosti sodobnega stanja potrebujejo pojasnilo. V prvi polovici prejšnjega stoletja se je najpomembnejša filozofska

struja tedanjega obdobja izčrpno in učinkovito lotila vprašanja govornice. Kasnejša kultura se – z eno samo izjemo – od nje žal ni kaj dosti naučila, današnji dežurni zmedenci pa o njej ne vedo ničesar. Takšno stanje stvari ni brez zgodovinskega precedensa. Mit Babilonskega stolpa je nedvoumni simptom afazije, bolezni, ki je zadela tudi sodobno kulturo sredi poplave kompjuteriziranih informacij in sporočil, ki se širijo prek medmrežja in se spreminjajo v pajčevino nesporazumov. Jezikovni kod je izrojen zaradi neskladja med izjavo in recepcijo pomena. Na primer: kakšen pomen ima pojem »vrednot«? Triada vrednot, povzetih v izreku »Bog – domovina – družina«, je bila razumljiva, ker je bila še do nedavnega splošno sprejeta. Danes to ne velja več, zato je vsak diskurz, ki temelji na teh temah, jalov. O katerem Bogu in o kateri družini lahko še govorimo? Da niti ne omenjajmo domovine, ki jo je zamenjalo ozkosrčno pozivanje k etničnemu izključevanju in nasprotovanju napredovanju globalizacije, ki je hkrati blagodejno in razdiralno.

A vendar obstaja razlika v načinu, kako je prišlo do razrešitve obeh situacij. Gradniki Stolpa so se razdelili v jezikovne skupine in tako vzpostavili mnogovrstnost različnih ljudstev; sodobnemu stanju medsebojnega nerazumevanja pa ne moremo ubežati. Zato je nujno, da ponovno pretresemo razloge tega preloma, in sicer tako, da pregledamo našo dediščino, iz nje izluščimo prednosti, a hkrati prevzamemo tudi bremena njenih pomanjkljivosti. Osredotočimo se na analizo družbene situacije prejšnjega stoletja, ki je predstavljalo vrhunec tisočletnega procesa. Pri tem pa se ne omejimo zgolj na ekonomske kategorije, ki predstavljajo le eno od komponent celokupnega razvoja; naša analiza mora meriti na specifičnost človeškega delovanja, ki je, odkar se je naša vrsta začela zavedati avtonomnosti človeških procesov od narave, povzeta v kulturni dimenziji. To je posebnost naše večtisočletne evolucije, ki se je počasi pospeševala vse do preobrata, ki mu pravimo zgodovina. Od tedaj smo edini odgovorni za našo usodo in to tudi pripoznamo. Potek te človeške avanture je znan, zato je ni potreb-

¹ Ernesto Balducci (1922–1992) je bil italijanski katoliški duhovnik, pisec in mirovnik, eden najvidnejših intelektualcev italijanske katoliške leve v obdobju po drugi svetovni vojni (vse opombe so prevajalčeve).

no ponavljati. Omejimo se lahko le na nedavno zgodovino, na dvajseto stoletje. Pri tem ne bomo odkrili nič posebno novega: rad le podal, brez domišljavosti in nepotrebnega dlakocepstva, nekoliko boljšo oceno naših pridobitev.

Prejšnje stoletje so poimenovali s številnimi imeni, od katerih se zdi še najbolj posrečeno tisto, ki govori o »kratkem stoletju«. Dvajseto stoletje kot kratko stoletje? Vsekakor je bilo kratko glede na vse dogodke, natrpane v njem. Nekakšen pospešeni tek. Minevanje časa seveda ni enako za vse – za zadovoljne leti, trpeči ga občutijo kot neminljivo raztezanje; tudi sami smo doživeli srečne trenutke in grozljiva leta. Kot vsi, ki so izšli iz tega trpinčenega in neugnanega, krvavega in širokogrudnega – oziroma, preprosto rečeno, lepega in grdega stoletja. Brezskrbnim letom ob zatonu *belle époque* in ob razbrzdanih ritmih charlestona sta sledili dve svetovni vojni ter moreče obdobje strahu pred jedrsko katastrofo, v katero bi lahko vodilo merjenje moči med dvema politično-ideološkima blokoma; to je sicer povzročilo le manjše, a nič manj grozovite vojne. Istočasno smo bili priča razcvetu književnosti, umetnosti, filozofije in znanosti. Pomembni sta bili predvsem dve miselni struji: logični empirizem dvajsetih let, ki je v mnogovrstnih odtenkih nastopal v Dunajskem krožku in na Univerzi v Cambridgeu, ter eksistencializem, ki je dosegel vrhunec v najhujšem desetletju, kar jih pomni zgodovina. Dve različni izbiri na osiromašenem ozadju vesoljnega Niča. Celotni scenarij se je nato pogreznil v dvojni polom stoletja, ki je zaključilo tisočletje. Socialistična utopija se je pogreznila v mizernost lastnega udejanjenja. Režim, ki je bil zgodovinsko zoperstavljen socializmu, pa je slavil zmagov, zaznamovano z nadutostjo zmagovalca, ki ne sluti znakov lastne katastrofe: liberalizem se je tako prevesil v libertarnost, ki je družbo katapultiralo nazaj v predčloveško stanje džungle. Smo sredi krize, ki je zajela vse in vsakogar. Napake, ki smo jih ponavljali skozi stoletja, in težave, ki so se razrasle zaradi naše nesposobnosti, da bi se spopadli z njimi, predstavljajo izziv novemu tisočletju, ki se mu ne smemo izogniti niti ga preložiti. O čem se izrekajo ti problemi ki jih v zapleteni zgodbi človeštva nismo nikoli razrešili? Seznan je dolg, pridružuje pa se mu še nova nadloga, ki je z nepredvideno silovitostjo pravzaprav le na novo vzniknila. Gre za tri ključne probleme: ekonomski kaos, ekološko uničenje, demografska eksplozija. Okoliščina, ki otežuje reševanje teh težav, pa je nova vojna taktika vseh proti vsem na planetarni ravni. Trenutni vodilni razred, ki je razvajeno odraščal v udobni senci prejšnjega stoletja, je povsem nesposoben spopada s tveganim položajem, ki je v zgo-

dovini brez precedensov. Še razumeti ga ni sposoben, kar je nujna predpostavka za ukrepanje. Kaj storiti, torej? Natanko to, kar se dogaja. Kot shakespeareovski idiot, ki pripoveduje pravljico, si pripovedujemo absurdno zgodbico o našem času. Če potomcem ne bomo povsem zaprli poti v prihodnost, se bodo nekoč posmehovali ali smilili tem našim zgodbicam. Za zdaj pa splošna zbežanost služi le razraščanju najslabših človeških lastnosti: občutka nemoči in apatije. Ta se kaže v ošabni in odbijajoči gostobesednosti, ki proizvaja malenkostne in brezsmiselne ideje. Recimo o »smrti ideologij«. Četudi bi to držalo, so te še vedno nepokopane in s svojim smradom okužujejo že tako nezdravo ozračje. Sploh pa: o katerih ideologijah je govora? O ideologijah, ki so jih porodili režimi, nemara fascinantni v svoji zasnovi, ki pa so se deformirali v praksi; ti so, zares, propadli ali pa so v procesu izumiranja. Eden od njih se pred našimi očmi spreminja v sociološki monstrum: kapitalistični komunizem. Preden pa nadaljujemo z našo argumentacijo, je potrebno razčistiti z vprašanjem ideologije.

Vprašanje ideologije

Ideologija je najbolj zapletena in najpomembnejša stvaritev zgodovine. Je plod človekovega delovanja, razumemo pa jo skozi dva vidika. Gledano strogo zgodovinsko je izvor ideologije jasen. Njen oče je »božanski« Platon, njena mati zrela helenistična kultura, njene prednike pa lahko najdemo med predsokratskimi »ljubitelji modrosti«, predvsem pri Heraklitu in Parmenidu. Filozof idealizma je zgradil miselno stavbo, ki je ostala, v glavnih potezah, dolga stoletja nespremenjena. Njegove sistemizacije se je za izoblikovanje lastne doktrine poslužilo krščanstvo, predvsem v obdobju od prvih cerkvenih očetov do Avgušтина. Tej religiozno-kulturni trajektoriji, ki je ostala nespremenjena skozi burna stoletja srednjega veka, se je s Svetim Tomažem pridružilo ponovno odkritje in prevzetje aristotelske metode, ki je bila, od samega začetka, tako naslednica kot protitež platonskemu sistemu. To nasprotje med idealizmom in empirizmom je ostalo značilnost naše kulture tudi po tem, ko je filozofija dokončno zapustila religiozno sfero in se umestila v avtonomno polje posvetne »nove znanosti«: v tem procesu vsesplošne emancipacije se je izvorno nasprotje izteklo v moderno antitezo med vero in znanostjo.

Drugi vidik ideologije je imel vseskozi širši pomen. Je izvor večine naših pojmovanj, saj se je rodil skupaj z rojstvom zavesti v evolucijskem procesu človeške vrste. Na nek način predstavlja njeno samo bistvo. Človek se loči od svoje vpetosti v svet div-

jine, ko se zave samega sebe ter »s presunjenim in ganjenim duhom« usmeri pogled v stvarnost, ki ga obdaja: ideologija je torej videnje sveta. Vsak posameznik poskrbi za spekularno strukturo, ki mu omogoči, da si ustvari določene ideje o svojih okoliščinah in lastnem mestu v njih. Gre za dolgotrajni proces, ki poteka po etapah. Toda v začetni fazi dokončnega prehoda od živalskega k človeškemu stanju je bila antropološka sprememba kolektivni dogodek, porojen iz skupnega občutka pripadnosti objektivnosti stvarnosti, kjer ni obstajal nikakršen razloček med tem, kar bodo kasneje poimenovali sveto in posvetno. Gre za duhovno in čustveno fazo, v kateri prevladuje razširjeni občutek začudenosti: to so idealne okoliščine za vznik prvih, enostavnih, a ne preprostih vprašanj. Iz tega izhaja, da ima ideologija v svojem izvoru metafizično zasnovo. V prvotnem plemenskem okolju se rodi religija, in sicer v obliki animizma. Sledi razcvet mitov in legend, ki so kasneje našli svoje mesto v doktrinah vseh religij. Animizem, mitologija in teologija – vsaka od teh faz je vpeta v točno določen zgodovinsko-kulturni kontekst, ki omogoča, razlaga in legitimi-

zna dimenzija podrediti kritičnemu pregledu. Ta mora izhajati metodološko rigorozne ocene kulturne specifičnosti vsakega verskega prepričanja, za katerega se izkaže, da je v sozvočju z globokimi potrebami zgodovinskega trenutka ali da jim vsaj ne nasprotuje očitno. Kot smo rekli, so vse religije izvorno resnične oziroma nosilke avtentičnih zahtev. S prevzemanjem novosti v kulturnem procesu pa pridejo do izraza tudi neskladja med dejstvi in stališči, ki jih ni mogoče več zagovarjati; to nam omogoča razlikovanje med resničnim in lažnim. Gre za uvid Giambattista Vica glede zgodovinske ocene dejstev v razmerju do njihove logične skladnosti: *verum et factum convertundur*.

Krščanstvo v zatonu?

Ali še vedno obstaja krščanstvo? Oziroma, če vam je ljubše: ali še vedno obstajajo kristjani? Statistično, da. Toda ne zanima me ta formalni dokaz, temveč bistvo stvari, *substantia rei*. Gre za vprašanje o vsebini vere, ki je – o tem sem trdno prepričan – najvišji izraz človeške duhovnosti. To me spodbuja k natančni in odgovorni zgodovinski analizi. Naloga je težavna, s pred-

Etika dobrega Samarijana je primerljiva z neoporečnim ravnanjem nevernika. Ateistova izbira ni samovoljna, saj povečuje svobodo posameznika in daje smisel temu, kar zanj nima smisla: življenje v svoji poljubnosti.

ra nastanek religije, te človekove najbolj vzvišene kreativne sposobnosti.

Iz tega vidika je trditev, da »lažne religije ne obstajajo«, neoporečna. Ta trditev pa je v nasprotju z zgodovinsko prakso vsake posamezne veroizpovedi, ki zase zahteva ekskluzivno posest nad resnico. Toda Ernesto Balducci je pri svojih raziskavah zapletenih zgodovinskih meandrov prišel do izvorov religiozne instance, pri katerih se napaja žeja po Absolutu. Vse ostalo je stvar zgodovinopisja in interpretativnih zmožnosti. To je po mojem nujna pot, če hočemo razumeti sedanjo krizno situacijo in poskušamo najti izhod iz labirinta. Za današnje stanje so nedvomno krivi dejavniki, ki izhajajo iz ekonomskega neskladja, kakor ga je dosledno opisal marksizem; toda specifičnost krize je kulturne narave, kar med drugim otežuje njeno natančno diagnozo. Jedro sedanjega bolezenskega stanja se nahaja v problematiki ideologije.

Znana trditev, s katero se strinjam, pravi, da »je religija sakralna oblika ideologije«. Ker marksovska teza o ideologiji kot »lažni zavesti« ni povsem neutemeljena, se mora tudi religio-

vidljivimi implikacijami; kar je dodaten razlog za rigoroznost, ki je svetlobna leta daleč od banalnosti in puhlosti tistega tipa materializma, ki ga je Marx definiriral kot vulgarnega.

Osebnost imam zelo rad otroke, ki se igrajo v umazanih lužah. Toda to mi ne preprečuje iskanja resnice. Zato si dovoljujem nekakšen eksperiment: vernike bom vprašal, ali verjamejo, da je bil Adam zgodovinska osebnost, torej, ali je dejansko živel, tako kot vsakdo od nas tukaj in zdaj. Odgovor naj bo evangeljsko jasen: da, ne. Tiste, ki so nagnjeni k meditaciji, bodo odgovori privedli k točno določenim premislekom.

Pritrdilni odgovor bo prišel od raznovrstne množice, ki jo lahko razdelimo na dve skupini: na eni strani preprosteži, ki jih je Jezus povzdigoval z besedno zvezo »ubogi na duhu«, na drugi tisti, ki menijo, da je vera konvencija, ki je postala običaj. Prostdušni iskrenosti prvih ne moremo v ničemer oporekati; kvečjemu lahko razmišljamo, ali gre za *religio* (pobožnost) ali *superstitio* (vraževernost). Drugim, ki posedujejo bolj ali manj trdno kulturno izobrazbo, lahko oziroma moramo zastaviti vrsto ugovorov zgodovinske narave, ki bodo nujno privedli h

ključnemu vprašanju: kako lahko to kulturno dediščino, utemeljeno na biblični pripovedi, uskladimo s sprejemanjem dokazov, ki nam jih nudi antropologija, ali s časovnim izračunom zgodovinopisja, ki izpodbija to pripoved?

Odgovor, ki zanika zgodovinskost oziroma resnični obstoj Adama, spravlja v hudo nelagodje vernike, za katere ima zgodba o Rajskem vrtu mitske razsežnosti. Danes v resnici prevladuje tiho prepričanje, da je izvirni greh mit, v katerem je pomembna predvsem njegova simbolna vrednost; a to gre na škodo rigorozne analize zgodovinskega razvoja same vere. Pri tem gre za nekakšno logiko *sui generis*, ki pa še vedno »drži vodo«, kot nam dokazuje ohranjanje navad in običajev v bogočastju, ki izvirajo iz preživelih družbeno-kulturnih kontekstov. Toda kdor ne najde potešitve v tem formalnem čaščenju tradicije, je soočen s hudo dilemo. Vsak kulturno dorasli vernik se mora spopadati z notranjim nasprotjem, ki ima svoj izvor v dihonomiji med vero in sekularnim razumom; ta sta se v preteklosti problemom izognila tako, da sta razmejila področji svoje avtonomije.

Odgovor vernika, ki zanika Adamov resnični obstoj, je torej posledica dejstva, da so najbolj izobraženi sloji krščanskega ljudstva prevzeli in povsem asimilirali znanstveno kulturo. Za te učene kristjane ima biblična zgodba o izvirnem grehu metaforični pomen; zanje je mit sicer okrasni izraz višje duhovne instance, a ostaja le pravljična za odrasle, utemeljena na etični podlagi. Izobraženi krščanski diskurz se na tem mestu neha, in sicer z ugotovitvijo, da znotraj racionalne spojitve človeškega znanja in delovanja soobstajajo različne kulture. Kdor pa se ne zadovolji s takšno razlago, sklepa, da gre za kulturno shizofrenijo in da so pobožne religiozne razlage, na katere se naslanjajo vse veroizpovedi, povsem neutemeljene. Prometej ni daroval ognja človeštvu, ne obstaja tančica maje, ki zakriva grenkobo realnosti; to pomeni, da tudi liki, na katere se sklicujejo te zgodbe, niso nikoli obstajali, saj je koncept božanskega nerazdružljiv z idejo resnice. »Lažni in lažnivi« bog enostavno ne obstaja – kot je intuitivno zapisal pesnik.² Moramo iz tega sklepati, da nam je krščanstvo lagalo in da je zatorej lažno? Nikakor.

Njegovo rojstvo in zgodovinski potek sta v popolnem sozvočju

s kulturnim kontekstom, ki ni poznal nobenih instrumentov, s katerimi bi lahko izpodbija hipotezo stvarjenja. Zgodovinsko gledano so bila takšna razmišljanja popolnoma upravičena, ker so se skladala z bistvom védenja, ki napreduje s sprejemanjem veljavnih postavk, dokler se te v toku njegovega neprestane razvoja ne izkažejo za lažne. Absolutna resnica je izključna pristojnost Boga. Ljudje ostajamo v okviru relativnosti in lahko le hrepenimo po absolutnosti, ki je ne bomo nikoli dosegli. Svoj položaj lahko omilimo tako, da se zatečemo k vraževerju ali k religiji. Resnično doživeto krščanstvo se ni moglo izogniti tej zgodovinski usodi, ki obsega dve tisočletji, v kateri so se izmenjevala obdobja pozitivnih in negativnih doprinosov. Kdor pozna njegovo zgodovino, ne potrebuje za to trditev ne prikazov ne dokazov.

Ostaja pa neizbežno sklepanje: če je izvirni greh le mit, potem je mit tudi Odrešitev. To je dovolj močen argument; toda na naši strani je še mnogo drugih instrumentov, s katerim lahko dokončno razrešimo to vprašanje: od znanstvenega racionalizma, ki sta mu postavila temelje Descartes in njegova generacija, do evolucijske biologije in spoznanj o vesolju, ki jih je odkrila astrofizika. Če bi torej hoteli pripeljati naš argument do njegovih končnih posledic, bi se morali vprašati, ali ni bolj skladno z resnico, da je človek ustvaril boga po svoji podobi oziroma na podlagi svojih potreb kot pa obratno.

Pot odrešenja

»Krščanstvo, kakor smo ga poznali skozi njegov kulturni in zgodovinski razvoj, je zapisano smrti.« Ta prodorna in pogumna Balduccijska trditev ni zapustila skoraj nobenih sledi. Opozorila katoliškega duhovnika iz Fiesol,³ ki je v svojih poslednjih delih pogosto in odgovorno vztrajal pri povsem verjetnem »koncu« krščanstva v kontekstu odmiranja vseh danih oblik religije, so naletela na skoraj popoln molk, ki še vedno traja. Obe kulturi – sekularna in religiozna – sta se izognili izzivu: prva zato, ker je na svoji srednji, običajni ravni preprosto preveč površna, medtem ko je za njene vrhove to vprašanje preživeto in torej nevredno, da bi se z njim soočili; zanje se je ta debata končala že s Kantom. Religiozna kultura pa je izbrala molk iz čisto drugačnih razlogov, iz zaskrbljenosti za svoje najvišje institu-

² Mišljen je Carlo Monticelli (1857–1913), italijanski anarho-socialistični mislec in pesnik, avtor pesmi »A dio falso e bugiardo« (Lažnemu in lažnemu bogu).

³ Od leta 1965 do svoje smrti leta 1992 je Balducci domoval in deloval v opatiji v kraju Fiesole pri Firencah, ki je sčasoma postala tudi središče njegovih publicističnih in mirovniških pobud.

cionalne instance in bojzani pred implikacijami razprave, ki se dotika samega jedra njene veroizpovedi.

Vprašanje, ki smo se mu na ta način izognili, pa se nam vsiljuje zaradi odgovornosti in tesnobe, ki ju vzbuja neizbežni zgodovinski prelom: tu ne govorimo od prehoda k enemu obdobju k drugemu, temveč o koncu neke epohe. Večinski del svetovnega prebivalstva naj si ne dela utvare, da gre za problem, ki se tiče le zahodne civilizacije: to je vprašanje vseh. Je krščanstvo torej zapisano smrti ali celo že duhovno mrtvo? Ne. Če odmislimo mumifikacijo obredov in običajev, je danes krščanstvo bolj živo kot v nekaterih, sicer maloštevilnih, zaspanih stoletjih svoje zgodovine: človeštvu, ki je omagalo pod težo lastnih napak, je sposobno ponuditi silovito energijo, ki izvira iz evangelijskega studenca; po spokorniškem priznanju svojih napak in odgovornosti pa tudi pričetek obnovljene religije. Zavedam se, da gre za močne besede, ki jih je jasno podal že Ernesto Balducci: »Cerkev mora storiti kot Kristus: umreti mora, da bi se lahko ponovno rodila«. Sam ne bi šel tako daleč, in sicer iz preprostega razloga, da ne delim njegove vere, ki jo je z neobičajno posvečenostjo izpovedoval s svojim življenjem. Ostaja pa izziv, ki se mu Cerkev, v skladu z najboljšimi vidiki svoje tradicije, ne sme izogniti. Tu merim predvsem na katolištvo, ki je najbolj dodelano v svoji strukturi, zgodovinski izkušnji in doktrinarni izpopolnjenosti. Prav katolištvo je po padcu Rimskega imperija vzpostavilo v Evropi nov red, in čeprav je sredi drugega tisočletja povzročilo luteranski razkol, je danes – po vrsti napak, ki jih je deloma omilil velik vpliv katolištva pri obnovi posvetnih krščanskih vrednot – ponovno zaželen njegov doprinos pri razreševanju vsesplošne krize. A naj ne bo pomote: tu ne gre za religiozno zahtevo. Na kocki je usoda vseh, zato mora iti odgovor na krizno situacijo onkraj shematičnega konflikta na ozki liniji med posvetnim in konfesionalnim. Poziv k evangelijskim izvirom razširi vprašanje na njegovo pravo, univerzalno razsežnost. Pred tem pa si je treba razčistiti ideje.

Krščanstvo je vstopilo v evlucijski proces človeštva nekaj stoletij po dobi osi,² ki je eksistencialni problem zastavila v neprimerljivo bolj inovativnih terminih v primerjavi z nedolocenostjo predhodnih mitičnih oblik; to je v kasnejših stoletjih spodbudilo dodatno poglobitev refleksije. Krščanstvo je dejansko predstavljalo zaključek te faze globoke meditacije, pri

Trhlo plovilo, na katerega se je vkrcala množica neodgovornežev, ki so usodo prepustili v roke pijani posadki z norim kapitanom na čelu, ima na voljo luč vodnico, ki izvira – kot trdita Ernst Bloch in Ernesto Balducci – iz svetilnika, ob vznožju katerega ni svetlobe.

čemur je dodala vrednoto, ki jo abstraktna misel velikih učiteljev tedanjega obdobja ni dovolj premislila. Zato je upravičeno poudarjati razliko pred in po Kristusu. Novost krščanstva je v povezavi med Absolutom in človekovo relativnostjo, ki jo zaznamuje delovanje – bodisi pozitivno ali negativno –, ki ni niti vdano v usodo niti zgolj minljivo, kot je veljalo pri hinduistični reinkarnaciji ali budističnemu nihilizmu. Ali jasneje: nova religija je poudarjala nedvoumno in neponovljivo vrednost sleherne človeške eksistence in posledično odnos medsebojne odgovornosti med relativnim in Absolutom. V tej bistveni točki ima Jezusova »molitev« osnodobni značaj: Oče Naš, v katerem je Bog oče vseh, a hkrati tista instanca, ki jo prosimo, naj nas »ne vpelje v skušnjava«. Nedavni predlogi po spremembi te prošnje dokazujejo popolno nerazumevanje krščanske Besede. Krščanstvo torej poudarja edinstvenost in odgovornost posameznika kot samolastno vrednoto in temelj človeškega občestva. In ali nista najhujša vidika sodobne krize ravno izguba smisla osebne odgovornosti in razkroj človeštva?

Krščanstvo je predstavljalo drugi veliki evlucijski skok človeka, ki se je – za razliko od prvega, do katerega je prišlo v neolitiku – odvil v polnosti zgodovine, tj. sredi sotočja grške kulture in rimske civilne ureditve. Krščanstvo, ki sicer izvira iz judovstva, a se je osvobodilo intelektualne in politične nedoraslosti malega hebrejskega sveta, je v tem civilizacijskem kontekstu našlo resurse za razvoj svoje originalnosti, kar mu je omogočilo, da se je razširilo po vsem tedaj poznanem svetu. Najprej je nakazovalo pot v prihodnost, nato ji je sledilo. Toda katere so vrednote, ki jih nosi s sabo in daje na razpolago celotnemu človeštvu? Jezusov učenec ni znanilec in gradnik nove dobe zaradi vere, ki jo ima kot posameznik, niti zaradi upanja, ki spodbuja njegovo

² Doba osi (nem. *Achsenzeit*) je filozofsko-zgodovinski pojem, ki ga je uvedel filozof Karl Jaspers v svojem delu *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (O izvoru in cilju zgodovine). Označuje obdobje med 800 in 200 pr. Kr., ko so v različnih predelih vzhodne poloble (vzhodno Sredozemlje, Perzija, Indija, Kitajska) vzniknila prelomna idejna in religiozna gibanja, ki so vzpostavila temelje kasnejšega duhovnozgodovinskega razvoja civilizacije.

eksistenco, temveč zaradi krščanske ljubezni (*caritas*). Neprecenljivi dar, ki nam ga je dalo krščanstvo, je evangelijska etika. Evangeliji so antologija in apologija moralnosti. Med vsemi je najbolj pomenljiva zgodba, ki s parobolo o dobrem Samarijanu izpostavi dvoje Jezusovih naukov. Tu ni nobene omembe poplačila za storjeno dobro, ki ga lahko zasledimo v drugih besedilih sinoptičnih evangelijev. Gre za čisto etiko, ki je sama sebi spodbuda in cilj; zato je to zame brez pomislekov najbolj vzvišeno besedilo svetovne književnosti. Gre za afirmacijo sublimnega, ki ne potrebuje presežnikov, saj je sublimno že samo po sebi presežnik. Naj ne bo nihče presenečen, če zatrdim, da je etika dobrega Samarijana primerljiva z neoporečnim ravnanjem nevernika. Ateistova izbira ni samovoljna, saj poveljuje svobodo posameznika in daje smisel temu, kar zanj nima smisla: življenje v svoji poljubnosti. Obe situaciji, ki sta vezani na človeško delovanje – »ljubi svojega bližnjega kot samega sebe« – sta projicirani v kolektivni projekt in zatorej predstavljata zgodovinski angažma, ki se tudi sam razvija iz projekta v projekt. Krščanski projekt, kakor ga je učil in izvajal Jezus vse do lastne življenjske žrtve, je najbolje predstavil apostol Pavel. V

posegel po nezaslišani surovosti le v dveh zgodovinskih trenutkih, ki sta zanj predstavljali vrhunca lastne zgodovine: v punskih vojnah ter uporih sužnjev. V obeh primerih so Rimljani ravnali konsistentno: uničili so Kartagino in popolnoma zatrli upornike, na tisoče tistih, ki so ubežali smrti v bitki, pa so pribili na križ. In nazadnje, v zgodovini je brez precedensov tudi krščanski diskurz o enakopravnosti ženske in moškega. Znano je, da je bila v tedanjem obdobju ženska podrejena moškemu. Nova religija pa je ženski lik povzdignila na neprimerljivo raven, kakor je stoletja kasneje izrazil Pesnik: »Devica, mati, sinu hči prelepa / in kot nihče ponižna in visoka, / ti dopolnitev božjega si sklepa. / Človeško je naravo tvoja roka / povzdignila tako, da izvolila / Beseda za svoj dom je nje otroka« (Dante Alighieri, *Božanska komedija*; po prevodu Andreja Capudra; op. prev.). Šlo je torej za »revolucionarno« sporočilo *par excellence*, pravzaprav edino s pozitivnim izidom. A še preden je prišlo do njega, je bilo potrebno računati na neizogibno reakcijo oblasti. Tu se skriva pravi razlog za številna preganjanja kristjanov, do katerih ni prišlo takoj, temveč šele v naslednjih dveh stoletjih in predvsem na pobudo cesarjev, ki so prihajali iz provinc.

Kar današnji čas ponovno terja od nas, je zahtevna izgradnja jezu, ki naj nas varuje pred dokončno etično-socialno izroditvijo zgodovinske trajektorije naše civilizacije. Komu naj zaupamo to nalogo? Ekonomiji, za katero se je izkazalo, da je le oblast nad kaosom? Ali politiki, ki je – z redkimi izjemami – postala teater nečimrnosti, nevednosti in obscenih banalnosti?

Pismo Galačanom je zatrdil: »Ni ne Juda ne Grka, ni ne sužnja ne svobodnjaka, ni ne moškega ne ženske: kajti vsi ste eden v Kristusu Jezusu« (SSP). Da bi lahko pravilno razumeli ta odloček, ga moramo postaviti v njegov kontekst.

Duh tedanjega časa ni poznal pojma univerzalne ljubezni. To je potrebno poudariti, da lahko natančno ocenimo krščansko sporočilo. Vsako ljudstvo je bilo, iz specifičnih razlogov, tuje v odnosu do drugih: Grki zaradi zavesti o lastni kulturni superiornosti, Rimljani zaradi svoje hegemonije v politični sferi in Judje zato, ker so se imeli za od Boga izvoljeno ljudstvo. Sveti Pavel odpravi te neenakosti tako, da izenači vse ljudi v osebi Jezusa in veri Vanj. Enak pomen ima odprava razlikovanja med svobodnimi in sužnji. Spomniti moramo, da suženjstvo ni predstavljalo le delovne sile, temveč samo strukturo ekonomskega sistema. Ni naključje, da ga je upravičeval celo Aristotel. Rim, odločen, da bo uveljavil svoj hegemonistični projekt, je

Obenem pa je to neobičajno povečevanje bratstva med ljudmi imelo tako velik učinek, da je prepričanje, da je bil njen oznanjevalec božanskega izvora, postalo skorajda samoumevno: najvišje stopnje etike ne more oznanjati in spodbujati niti najkrepstejši človek, temveč samo Bog. Le Bog se je lahko učlovečil iz ljubezni do ljudi.

Drugo vprašanje zadeva uveljavljanje evangelijskega sporočila v naslednjih stoletjih s strani institucionalizirane religije; ker je ta problematika dostopna vsem, je ni treba niti povzemati. Nesmiselno je obujati našo zgodovino, če s tem škodimo zahtevam, ki pritiskajo na nas. Kar današnji čas ponovno terja od nas, je zahtevna izgradnja jezu, ki bi nas varoval pred dokončno etično-socialno izroditvijo zgodovinske trajektorije naše civilizacije. Komu naj zaupamo to nalogo? Ekonomiji, za katero se je izkazalo, da je le oblast nad kaosom? Ali politiki, ki je – z redkimi izjemami – postala teater nečimrnosti, nevednosti in

obsцениh banalnosti? Ali nemara konfesionalnim religijam, za katere je življenje Božji dar in zato nasprotujejo vsakršni možnosti racionalnega posega, ki bi preprečil, da človeštvo zdrsne na raven podgan, ki se, ko se preveč namnožijo, začenjajo uničevati med samo? Ne ostane nam drugega kot vrnitev k avtentičnim vrednotam strogo posvetne vere, ki naj služi kot podlaga širokega in odločnega posega v najtežavnejše probleme sodobne dobe.

To vprašanje si je zastavil oče Balducci in se tako poglobljeno soočil z vrsto spisov. A ker so bili njegovi inovativni predlogi neločljivo povezani s teoretično analizo, ki je implicirala temeljito revizijo cerkvene doktrine, je bilo enostavneje celotno delovanje tega toskanskega duhovnika prepustiti pozabi. Predlagal je namreč preporeč krščanstva na novih temeljih, ki bi ustrezale sodobnemu kulturnemu pretresu. Toda kako lahko od Cerkve zahtevamo pripravljenost, da vzame v celovit pretres svoje temeljne principe, ki sta jih sankcionirala koncila v Nikeji in Kalcedonu? Dejansko gre za nerešljivo vprašanje, pri čemer pa ostaja povsem aktualna zahteva po etični preročitvi, ki potrjuje veljavnost evangelijskih izvirov. Tu je v igri samo jedro religiozne krščanske doktrine, ki je utemeljena na biblijski podlagi. Če bi se le dotaknili tega središča ideologije, bi jo pogreznili v temno brezno absurda, brez kakršnekoli možnosti, da bi jo ponovno potegnili k dnevni svetlobi; a v tej svetlobi ostaja, ker ima etika na Jezusovi podlagi prednost pred teoretično konstrukcijo, ki je utemeljena na njej. Te etike pa ne moremo zvesti na moralo, ki izhaja iz zgodovinskega razvoja krščanstva, niti na norme vedenja, ki slonijo na doseganju sreče in na izmenjavi med dobrimi dejanji in nebeškim poplačilom. Gre za etiko, »ki premika gore«: oziroma, *caritas Christi (quae) urget nos* (»Kristusova ljubezen (ki) nas stiska«; 2 Kor 5,14; op. prev.).

To pa ni nič drugega kot »vesoljna etika«, h kateri je pozival Balducci, ki je v skladu s svojo *ratio fidei* (razumom, ki je lasten veri, op. prev.) večkrat nedvoumno izpovedal svojo vero v vstalega Kristusa, povzdignjenega v izpolnitev (*pleroma*) družbe, ki prihaja. Težavna naloga? Lahko bi rekli tudi neznanška in skoraj nemogoča; toda edina alternativa tej edini poti odrešenja je vse večja degradacija, ki bo – če že ne bo privedla do samouničenja človeške vrste – preživele vsekakor pogreznila v stanje barbarstva. Da bi to preprečili, ne potrebujemo angažmaja abstraktnega *homo sapiensa*, temveč nešteti in raznovrstnih človeških bitij, ki so do sedaj izkazali enotnost le v sledenju neskončne nesloge. To je zares drzen podvig, resnost

problemov in zgodovinski trenutek pa nam omogočata le še zelo malo časa. Trhlo plovilo, na katerega se je vkrčala množica neodgovornežev, ki so usodo prepustili v roke pijani posadki z norim kapitanom na čelu, ima na voljo luč vodnico, ki izvira – kot trdita Ernst Bloch in Ernesto Balducci – iz svetilnika, ob vznožju katerega ni svetlobe.

To refleksijo sem začel s podobo megle, ki nas hromi, zaključujem pa jo z omembo svetilnika, ki spušča žarek svetlobe. Od kod izvira njegova energija? Morda iz prostorov duha, ki jih je obiskoval Pascal? Če je tako, lahko njene izvore iščemo v globlji obliki racionalnosti. Morda barko norcev spremlja čuječi pogled; a o tem ne vemo ničesar. Iz previdnosti moramo prevzeti polno odgovornost za našo usodo, saj je to edina možnost, da damo smisel zgodbi človeštva sredi velike skrivnosti eksistence. To je merilo našega dostojanstva. ♦

Prevod: Luka Lisjak Gabrijelčič

Alessandro Damiani je italijanski pisatelj, pesnik, upokojeni novinar in manjšinski kulturni delavec, ki živi in dela na Reki. Pričujoči esej, ki je bil objavljen na spletnem portalu italijanskega Združenja ateistov in racionalističnih agnostikov, objavljamo z dovoljenjem avtorja.

POVEŽITE SE Z
REVIJO **RAZPOTJA!**

www.razpotja.si
twitter: @Razpotja
facebook: razpotja